

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԿԻՍՈՎ

*Հեռուստատեսության և ռադիոյի
հանձնաժողովի նախագահի
օգնական,
Հայ-ռուսական համալսարանի
իրավունքի տեսության և
սահմանադրական իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ*

**«ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՐՐՈՒՅԹԻ
ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
(ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ)**

Ամփոփագիր

Հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել, քննարկել և համեմատել «ազգային անվտանգություն» եզրույթի բացատրության տեսական և իրավական տարբեր մոտեցումները քննարկվող պետությունների ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում: Այս հոդվածում օգտագործվում են հետազոտության համեմատական, վերլուծության և սինթեզի մեթոդները: Հետազոտության առարկան «ազգային անվտանգության» եզրույթի ընկալումն ու կիրառումն է Ռուսաստանի Դաշնության և Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում:

Հիմնաբառեր. ազգային անվտանգություն, ազգային անվտանգության ռազմավարություն, պետության գործառույթ, ազգային ինքնություն:

Հաշվի առնելով արդի աշխարհաքաղաքական զարգացումները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության շուրջ սահագնացող էքզիստենցիալ խնդիրները՝ հարկ էնք համարում վեր հանել «ազգային

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

անվտանգություն» եզրի ընկալման և կիրառման իրավաքաղաքական մոտեցումները՝ Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում:

«Ազգային անվտանգություն» եզրն արդի պաշտոնական շրջանառության մեջ է մտել անցյալ դարասկզբին: 1901 թվականին ԱՄՆ նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտն ԱՄՆ Կոնգրեսին ուղղված «ԱՄՆ ազգային անվտանգության 27 հիմնարար հիմնախնդիրները» վերտառությամբ հայտնի ելույթում հայտարարել էր, որ Միացյալ Նահանգների ազգային անվտանգության շահերը պահանջում են Պանամայի ջրանցքի անեքսիան: Չնայած վերջինս կառուցվել էր այլ ինքնիշխան պետության տարածքում, սակայն **ամերիկյան հարկատուների միջոցներով**: Այդ պահից սկսած «ազգային անվտանգություն» եզրույթը մտնում է պարբերական մամուլ և աստիճանաբար սկսում գործածվել թե՛ քաղաքական, թե՛ գիտական բնագավառներում:

«Պետությունը գտնվում է անվտանգության վիճակում, երբ ստիպված չէ պատերազմից խուսափելու նպատակով զոհաբերել իր շահերը, երբ նա ի վիճակի է պատերազմի օգնությամբ պաշտպանել իր շահերը ոտնձգության դեպքում»¹: Այս ձևակերպման հեղինակն ամերիկացի քաղաքագետ և լրագրող Լիվմանն է, որին է պատկանում նաև «սառը պատերազմ» եզրի ձևակերպումը:

Ռուսաստանում «ազգային անվտանգություն» եզրույթը² գիտական, իրավական և քաղաքական խոսույթում հայտնվել է համեմատաբար վերջերս՝ պետության նորագույն պատմության վերջին տասնամյակում: Այսպիսով, Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ներքո հասկացվում է Ռուսաստանի Դաշնության բազմազգ ժողովրդի անվտանգությունը՝ որպես ինքնիշխանության կրողի և միակ աղբյուրի³:

¹ «Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրները»: Դասախոսություններ/ Վ.Կ. Աթոյան. - Եր.: «Տոտեսագետ» հրատարակչություն, 2014, 154 էջ, էջ 27:

² Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации № 24 от 10.01.2000 года (в соответствии с Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 утратила силу). [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptlCk86BZ29/content/id/589768 317 (дата обращения 10.11.2019).

³ Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրություն (ընդունվել է ժողովրդական քվեարկությամբ 12.12.1993 թ.):

Խոսելով «ազգային անվտանգություն» եզրույթի մասին՝ պետք է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ **չկա համընդհանուր ընդունելի մոտեցում**:

«Ազգային անվտանգությունը կենսական շահերի, քաղաքացիների, հասարակության և պետության, ինչպես նաև ազգային արժեքների և ապրելակերպի փարբեր բնույթով (քաղաքական, տնտեսական, ռազմական, բնապահպանական, հոգեբանական և այլն) պաշտպանությունն է արտաքին և ներքին սպառնալիքների լայն շրջանակից: Ազգային անվտանգությունն ունի երեք փոխկապակցված մակարդակ՝ անհատի անվտանգություն, հասարակության անվտանգություն և պետության անվտանգություն: Նրանց հարաբերությունները դինամիկ են և պայմանավորված են սոցիալական հարաբերությունների բնույթով, քաղաքական և տնտեսական կառուցվածքով, օրենքի գերակայության և քաղաքացիական հասարակության զարգացման աստիճանով: Ազգային անվտանգության ամենամաքուղիական գիտակցումը ձեռք է բերվում, երբ պետության անվտանգությունն ու հասարակության անվտանգությունը ինքնանպատակ չեն, այլ անհատի անվտանգության ապահովման գործառույթն են».¹ այս կերպ են ռուս հեղինակները սահմանում ազգային անվտանգություն եզրույթը:

Իրավաբանական հանրագիտարանային բառարանի համաձայն՝ **անվտանգությունը** սահմանվում է որպես անհատի, հասարակության և պետության կենսական շահերի պաշտպանության վիճակ՝ քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, ռազմական, տեխնաժին, բնապահպանական, տեղեկատվական և այլ բնույթի արտաքին և ներքին սպառնալիքներից, որոնք ներառում են պետությունում քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական կայունության հաստատումը, օրենքների անվերապահ կատարումը և օրինականության պահպանումը, ինչպես նաև գործընկերության հիման վրա միջազգային համագործակցության զարգացումը²:

Միացյալ Նահանգների Պաշտպանության քարտուղարության «Ռազմական և հատուկ տերմինների բառարանը» (*US Department of*

¹ Геополитика / Авторы-сост. **Баришполец В., Баришполец Д., Манилов В.** – Москва: ТЕРРА–Книжный клуб, 2002 г. – С. 44-45. – 623 с.

² Юридический энциклопедический словарь / Под ред. Ю.А. Тихомирова. – Москва: Книжный мир, 2002. – С. 82. – 972 с.

Defense “Dictionary of Military and Special Terms”) հետևյալ կերպ է սահմանում **ազգային անվտանգություն** եզրը.

«Հավաքական եզր, որն ընդգրկում է ինչպես ազգային պաշտպանությունը, այնպես էլ Միացյալ Նահանգների արտաքին հարաբերությունները՝ նպատակ հետապնդելով ձեռք բերել.

ա. Ռազմական կամ պաշտպանական առավելություն ցանկացած օտար ազգի կամ ազգերի խմբի նկատմամբ:

բ. Արտաքին հարաբերությունների բարենպաստ դիրք:

գ. Պաշտպանական կեցվածք, որը կարող է հաջողությամբ դիմակայել թշնամական կամ կործանարար գործողություններին ներսից կամ դրսից, բացահայտ կամ քողարկված¹»:

Ինչպես տեսնում ենք, վկայակոչված բառարաններից (ռուսական և ամերիկյան), անգամ բառարանային մակարդակում տարբեր կերպ են բացատրում միևնույն եզրի նշանակությունը՝ երբեմն նույնիսկ երևան բերելով իրար հակառակ տրամաբանություն: Սա անհրաժեշտ է հասկանալ այն համատեքստում, որ նրանցից յուրաքանչյուրը փորձում է իր գաղափարներն ու մոտեցումները հանրայնացնել, ասել է թե՛ փափուկ ուժի ներգործությամբ սեփական մոտեցումները հրամցնել, ազդեցության գոտիներ ստեղծել: Սակայն ընդհանուր ելակետ, այնուամենայնիվ, կարող ենք նշել, որ մեծ հաշվով թե՛ ռուսական, և թե՛ ամերիկյան բառարաններն **ազգային անվտանգություն եզրը** բացում են որպես պետության պաշտպանունակություն և պետական շահի պաշտպանություն՝ թե՛ ներպետական և թե՛ արտաքին հարաբերությունների համատեքստում:

Ըստ իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՌԴ վաստակավոր իրավաբան Վ.Դ. Պերևալովի՝ «*ազգային անվտանգություն*» և «*երկրի պաշտպանություն*» եզրույթները ներկայացվում են որպես նույնական և բացատրվում են որպես ինքնիշխանության, պետական սահմանների անձեռնմխելիության, երկրի արտաքին անվտանգության ապահովում: Երկրի պաշտպանությունն իրականացվում է միջազգային հանրության անհատական և կոլեկտիվ գործողությունների հիման վրա՝ այլ պետու-

¹ US Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, ‘national security’, 352 էջ, էջ 150: (<https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf>)

թյունների կամ նրանց միավորումների կողմից սանձազերծված ագրեսիայից պաշտպանվելու համար¹:

Ռուս այլ գիտնականներ՝ Մատուզովան, Մոլկոն, պնդում են, որ Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքական գործունեության կարևորագույն ուղղություններից մեկը վերջինիս ռազմական անվտանգության ապահովումն է: Ըստ այս գործառույթի, Ռուսաստանի Դաշնության Ձինված ուժերի նպատակն է հետ մղել Ռուսաստանի Դաշնության դեմ ուղղված ագրեսիան, իրականացնել Ռուսաստանի Դաշնության տարածքային ամբողջականության և անձեռնմխելիության զինված պաշտպանությունը, ինչպես նաև ապահովել միջազգային պայմանագրերին համապատասխան առաջադրանքների կատարումը²: Այս ձևակերպման և ԱՄՆ պաշտպանության դեպարտամենտի կողմից ներակայացված բացատրությունը կարելի է դիտարկել միևնույն համատեքստում, քանի որ երկու մոտեցումներում էլ ազգային անվտանգությունը ներկայացվում է որպես արտաքին հարաբերություններում պետության ռազմական ներուժի ամրապնդում:

Ըստ հայկական աղբյուրների՝ պետության ազգային անվտանգության ապահովման գործառույթը պետության այն գործունեությունն է, որն ուղղված է **ռազմական ուժի միջոցով պետության գոյության պահպանմանը**³՝ ներառյալ տնտեսական, քաղաքական և դիվանագիտական բնագավառները:

Քաղաքացիական-ռազմական հարաբերությունների և ազգային անվտանգության ոլորտի մասնագետ Սեմ Սարկեսյանի կարծիքով՝ *ազգային անվտանգությունն ունի երկու կողմ՝ ֆիզիկական և հոգեբանական: Ֆիզիկական կողմը կարելի է օբյեկտիվորեն գնահատել՝ հիմք ընդունելով երկրի ֆիզիկական ուժը և թշնամիներին հաջողությամբ դիմակայելու ռազմական կարողությունը, այդ թվում, անհրաժեշտության դեպքում, նրանց հեղ պատերազմելը: Հոգեբանական կողմը սուբյեկտիվ է, որն արտացոլում է երկրի բնակչության մեծ մասի կարծիքն ու վերաբերմունքն*

¹ Теория государства и права: Учебник для вузов / Отв. ред. В.Д. Перевалов. - 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Юр. Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2018. - С. 78. - 496 с.

² Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: НИЦ Инфра-М, 2012. - С. 71. - 640 с.

արտաքին աշխարհի հետ հարաբերվելիս՝ երկրի՝ անվտանգ մնալու կարողությունները՝

Ըստ Ա. Աղայանի գիտական աշխատության՝ «ազգային անվտանգությունը» սահմանվում է որպես «...ազգի կենսական շահերի պաշտպանություն, որը թույլ է տալիս նրան գոյատևել և զարգանալ որպես ազգ»²:

Մինչդեռ Ֆրանսիայում, պաշտոնական փաստաթղթերում, ազգային անվտանգության եզրույթի փոխարեն կիրառվում են կա՛մ «ազգային պաշտպանություն», կա՛մ «ազգի պաշտպանություն» եզրերը³:

Այսպիսով, ազգային անվտանգությունը դիտարկվում է ոչ միայն պետական անվտանգության հարթությունում, այլև ներառում է հասարակության անվտանգությունը՝ կարևորելով յուրաքանչյուրի անձնական անվտանգությունը, քանզի ազգային անվտանգությունը կարող է առավելագույնս իրականացվել միայն այն դեպքում, երբ այն ապահովում է յուրաքանչյուրի անվտանգությունը:

Ըստ Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի 2015 թվականի դեկտեմբերի 31-ի N 683 «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ռազմավարության մասին» հրամանագրի 6-րդ կետի՝ «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգությունը (այսուհետ՝ Ազգային անվտանգություն) անձի, հասարակության և պետության ներքին և արտաքին սպառնալիքներից պաշտպանության վիճակն է, որոնց պարագայում ապահովվում է Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիների (այսուհետ՝ քաղաքացիներ) սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների իրականացումը, նրանց կյանքի արժանի որակն ու մակարդակը, ինքնիշխանությունը, անկախությունը, պետական և տարածքային ամբողջականությունը, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության կայուն սոցիալ-տնտեսական զարգացումը: Ազգային անվտանգությունը ներառում է երկրի պաշտպանությունը և

¹ Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ / Հեղ. խումբ. Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան.- 3-րդ լրամշակված հրատ.: - Եր., «Լուսաբաց հրատարակչատուն», 2018. 688 էջ, էջ 93:

² Աղայան Ա., Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները: Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2002, էջ 8-15, էջ 8:

³ Нартов Н.А., Нартов В.Н. Геополитика: Учебник для студентов, обучающихся по специальностям «Государственное и муниципальное управление», «Международные отношения», «Регионоведение» / Под ред. В.И. Старовойтова. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 215.

անվտանգության բոլոր տեսակները, որոնք նախատեսված են Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրությամբ և օրենսդրությամբ. առաջին հերթին՝ պետական, հանրային, տեղեկատվական, բնապահպանական, տնտեսական, տրանսպորտային, էներգետիկ անվտանգությունը, անձի անվտանգություն, Ռուսաստանի Դաշնության ազգային շահերը (այսուհետ՝ ազգային շահեր), անհատի, հասարակության և պետության օբյեկտիվորեն կարևոր կարիքները՝ ապահովելու նրանց անվտանգությունը և կայուն զարգացումը, (...):

2020 թվականին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ռազմավարությանը կից ներկայացվում է ՀՀ վարչապետի ուղերձը, որում վերջինս բացահայտում է օրվա քաղաքական էսթաբլիշմենթի պատկերացումներն ու ընկալումներն **«ազգային անվտանգություն»** եզրույթի վերաբերյալ:

Այսպես, հիշյալ ուղերձում ՀՀ վարչապետը կատարում է հետևյալ ձևակերպումը՝ *«Մեր ազգային անվտանգության հարցը քննելիս, կարծում եմ՝ նախ պետք է քննենք մեր ազգային ինքնության հարցը, որովհետև ազգային անվտանգությունն ազգային ինքնության պահպանման, ֆիզիկական և բովանդակային սպառնալիքներից դրա պաշտպանության մասին է»*¹: Ի՞նչ է ստացվում. ՀՀ քաղաքական վերնախավն ազգային անվտանգություն եզրույթի ներքո առաջին հերթին և հատկապես ընկալում է **ազգային ինքնության ֆիզիկական և բովանդակային պաշտպանությունը**: Մինչդեռ, ՀՀ Նախագահի՝ 2007 թվականի փետրվարի 7-ին ընդունած «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության մասին» հրամանագրում մենք չենք տեսնում, թե (այդ ժամանակ) ինչպես է ընկալվել «ազգային անվտանգություն» եզրը. հեղինակները որևէ կերպ չեն տվել վերջինիս բացատրությունը:

Ի տարբերություն 2020 թվականին ընդունված Ազգային անվտանգության ռազմավարության՝ 2007 թվականինը բացահայտում է, թե ինչ է հասկացվում **«ազգային անվտանգության ռազմավարություն»** եզրի տակ: Վերջինից մենք կարող ենք, այսպես կոչված, դուրս բերել, թե տվյալ ժամանակահատվածի ռազմաքաղաքական էսթաբլիշմենթն ինչպես է ընկալել ազգային անվտանգությունը: Այսպես.

¹ https://www.primeminister.am/u_files/file/Different/AA-Razmavarutyun-Final.pdf

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023

«Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը պետության, հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման, հայապահպանության պետական քաղաքական համակարգ է: Այն իրականացվում է ժողովրդավարական արժեքների համակարգի վրա հիմնված միասնական պետական քաղաքականության ստեղծման և իրականացման միջոցով և փարածվում է կյանքի բոլոր ոլորտների վրա»¹:

Ինչպես տեսնում ենք, ազգային անվտանգության հայրենական երկու ռազմավարությունները, որոնք ընդունվել են տասներեք տարվա տարբերությամբ, ընդհանուր առմամբ այլ կերպ են ընկալում ազգային անվտանգություն եզրը: Ազգային անվտանգության առաջին տարբերակը (ընդունված 2007 թվականին) խիստ որոշակի ձևակերպումներով բացատրում, մեկնաբանում է հիշյալ եզրույթը որպես պետության, հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման, հայապահպանության պետական քաղաքականություն: Ավելին, Հանրապետության նախագահի հրամանագրով (ՆՀ-37-Ն) հստակ բնորոշվել է ռազմավարության իրավաբանական արժեքը (բնույթը)՝ նորմատիվ իրավական, և հստակ սահմանվել է վերջինիս տեղը նորմատիվ իրավական ակտերի հիերարխիայում²:

Այս ամենին զուգահեռ, սակայն, 2020 թվականին ընդունված Ազգային անվտանգության ռազմավարության համատեքստում մենք չենք կարող ըմբռնել, թե ինչ է հասկացվում «**ազգային անվտանգության ռազմավարություն**» ասելով: Ըստ ռազմավարության, վերջինիս հիմնական խնդիրն է ապահովել երկրի տարածքային ամբողջականությունը, պահպանել ինքնիշխանությունը և հայ ազգային ինքնությունը:

Ուսումնասիրելով հայկական և ռուսական իրավաքաղաքական փաստաթղթերը, ինչպես նաև ամերիկյան ռազմաքաղաքական փաստաթղթերը՝ անհրաժեշտ է նաև համապատասխան ուշադրության արժանացնել պետությունների կառուցվածքին. Ռուսաստանի Դաշնությունը բարդ, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունը պարզ պետություն է: Ի թիվս այլնի, հենց այս առանձնահատկությունից էլ բխում է ազգային անվտանգության ռազմավարությունների նկատմամբ տարբեր մոտե-

¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=31189>

² «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության և նորմատիվ իրավական ակտերի կոլիզիաները», ի.գ.դ., պրոֆեսոր Արթուր Ղամբարյան:

ցումներն ու ընկալումները: Չէ՞ որ տարաբնույթ կառուցվածք ունեցող պետությունները չեն կարող դավանել «ազգային անվտանգության» միևնույն մոտեցումը: Այս ամենին էլ ավելանում է նաև այն, որ Սահմանադրության մակարդակով ունենք հետևյալ արձանագրումները՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը բազմազգ և բազմակրոն պետություն է, որոնք իրենց բնույթով քաղաքական կյանքում երբեմն իրար բացառող են: Մինչդեռ Հայաստանի Հանրապետությանն օտար են հիշյալ կատեգորիաները:

Խորհրդային Միության փլուզման հետևանքով հետխորհրդային տիրույթում ի հայտ էին եկել բախումներ և հակամարտություններ, որոնք հիմնված էին ազգային պատկանելության և տարբերությունների վրա: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ Ռուսաստանի Դաշնության առաջին նախագահն իր պաշտոնավարման առաջին օրերին նախագահի ազգամիջյան հարցերով խորհրդական է նշանակում Գալինա Ստարավոյտովային¹:

Ռուսաստանի Դաշնությունում այնքան էին կարևորում (և չէին էլ կարող չկարևորել) պետության ներսում ներազգային հարաբերությունների կարգավորումները, որ Հանրապետության նախագահի առաջին հրամանագրերից մեկը հենց նախագահի ազգամիջյան հարցերով խորհրդականի նշանակումն էր: Փաստացի, ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ազգամիջյան բախումները դիտարկվում էին որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք, որպիսի պարագային այն հայտնվել էր Հանրապետության նախագահի ուշադրության կենտրոնում: Ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության, Հայաստանի Հանրապետությունը մոնոէթնիկ և, մեծ հաշվով, միադավան պետություն է, որտեղ ազգամիջյան և կրոնական բախումներ պարզապես լինել չեն կարող: Սույն պարագային ունիտար և ազգային առումով միատար պետությունում «**բազմազգությունն**» իր ողջ ներկայանակով չէր կարող հանդես գալ որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք:

Հաջորդ կարևոր տարբերությունը, որն անհրաժեշտ է դիտարկել, այն է, որ հայ էթնոսն իր բազմաչարչար պատմության ընթացքում մի քանի անգամ ենթարկվել է ցեղասպանության, որը չէր կարող իր

¹ <http://starovoitova.ru/?p=15> (Հաշվի առնելով, որ ՌԴ նախագահի պաշտոնական կայքում փաստաթղթերի թվայնացումը սկսվում է 2000 թվականից, ստիպված ենք հղում անել Գալինա Ստարավոյտովայի պաշտոնական կայքից):

արտացոլումը չգտնել այնպիսի կարևորագույն փաստաթղթում, որը կոչվում է «ազգային անվտանգության ռազմավարություն»: Սույն համատեքստում անհրաժեշտ էր անդրադառնալ նաև «հայապահպանության» գաղափարին, որն ամբողջ ծավալով արտացոլված էր թե՛ 2007 թվականի, և թե՛ 2020 թվականի ռազմավարություններում: Ավելին, 2007 թվականի ռազմավարությունը հռչակել էր, այսպես կոչված, ազգային անվտանգության հինգ հիմնասյուներ, որոնցից մեկը հենց **հայապահպանության** գաղափարն էր:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ժամանակակից մասնագիտական գրականության մեջ չկա **«ազգային անվտանգություն»** եզրույթի՝ բոլոր մասնագետների և գիտությունների համար ընդունելի բացատրություն: Համադրելով տարբեր գիտնականների կարծիքների ուսումնասիրության արդյունքները՝ վստահաբար կարող ենք ասել, որ **«ազգային անվտանգությունը»** պետության կարևորագույն գործառույթներից մեկն է, որը միտված է ապահովելու անհատի, հասարակության, պետության, ազգային արժեքների անվտանգությունը, պաշտպանելու պետությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից, ինչպես նաև արտաքին ազդեցություններից:

Այսպիսով, վերլուծելով արդի գիտական գրականությունում **«ազգային անվտանգություն»** եզրույթի տարբեր մոտեցումները և հիմք ընդունելով Հանրապետությունների Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների դավանած մոտեցումները՝ հանգում ենք հետևյալին.

1. Ժամանակակից իրավաքաղաքական իրականությունում, ինչպես նաև բուն իրավագիտությունում և քաղաքագիտությունում ազգային անվտանգությունը դիտարկվում է ինչպես լայն, այնպես էլ՝ նեղ իմաստներով: Նեղ իմաստով՝ ազգային անվտանգությունը նույնացվում է պետության զինված ուժերի և նրա ռազմական հզորության, կարողության հետ: Լայն իմաստով՝ ազգային անվտանգությունն, ի թիվս այլնի, ներառում է նաև ոչ ռազմական անվտանգության տարրեր՝ երկրի տնտեսական, բնապահպանական, էներգետիկ, տեղեկատվական անվտանգությունը, ազգային արժեքների պահպանումը:

2. Կատարելով ազգային անվտանգության իրավական հիմքերի և մոտեցումների համեմատական վերլուծություն՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ ըստ հայկական և ռուսական մոտեցումների՝ քննարկվող

եզրույթի մեկնաբանման և ընկալման միջև կան էական տարբերություններ, ինչը պայմանավորված է տարբեր գործոններով:

2.1. Հայաստանի Հանրապետությունն ունիտար պետություն է, իսկ Ռուսաստանի Դաշնությունը՝ դաշնային, ինչն ազդում է երկրի ներքին և արտաքին անվտանգության ապահովման քաղաքականության, ինչպես նաև այդ քաղաքականության ռազմավարության ընկալման վրա: Ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության՝ Հայաստանի Հանրապետության կառուցվածքում առկա չեն ինքնավարությամբ օժտված սուբյեկտներ: Հաջորդիվ, Հայաստանի Հանրապետությունը մոնոէթնիկ պետություն է, Հայաստանում հիմնականում ապրում են Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հետևորդներ, մինչդեռ Ռուսաստանի Դաշնությունը Սահմանադրական մակարդակում իրեն հռչակել է «բազմազգ» պետություն, որը ներառում է տարբեր ազգություններ և կրոններ, ինչը բարձրացնում է էթնիկ խմբերի և տարբեր դավանանքների միջև ներքին բախումների հավանականությունը՝ այն ազգային անվտանգության ապահովման լրջագույն խոչընդոտի վերածելով:

2.2. Հայ ժողովուրդը կրել է պատմության դառնագույն «դասերից» մեկը՝ Հայոց ցեղասպանությունը: Վերապրելով մի քանի ցեղասպանություն՝ ազգային անվտանգությունը, ի թիվս այլնի, դիտարկվում է որպես *ազգային ինքնության պահպանում*: Հատկանշական է, որ թե՛ 2007, և թե՛ 2020 թվականներին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունները հստակ արձանագրում են սույն պարագան. հայապահպանությունն ազգային անվտանգության ռազմավարության կարևորագույն բաղադրիչ է: Ռուսաստանի Դաշնությունը, որպես տարածքով աշխարհի ամենամեծ պետություն և ունենալով միջուկային հարուստ արսենալ ու մեծաթիվ բնակչություն՝ պարզապես չի կարող բախվել նման վտանգի հետ, հետևաբար, ազգային անվտանգության ռուսական դոկտրինը չէր էլ կարող անդրադառնալ որևէ ազգի պահպանության: Սակայն, վերջինս բացահայտում է «*ռուս բազմազգ ժողովրդի անվտանգություն*» կատեգորիան, քանի որ Ռուսաստանի Դաշնությունն իր հոգածության տակ է առնում *ռուս բազմազգ ժողովրդին*, ուստի պետք է ապահովի հենց այդ *բազմազգ ժողովրդի* անվտանգությունը: Մինչդեռ հայկական դոկտրինը, ազգային

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023

անվտանգության համատեքստում, կենտրոնանում է «հայապահպանություն» կատեգորիայի վրա:

2.3. Հաջորդ տարբերությունը, որն անհրաժեշտ է մատնանշել, *հայկական սփյուռքի* գոյությունն է, որն իր թվով զգալիորեն գերազանցում է Հայաստանի Հանրապետության բնակչությանը: Հայկական սփյուռքը սփռված է աշխարհով մեկ և մեծամասամբ ցեղասպանության և բռնի վերաբնակեցման պատճառով: Հայկական սփյուռքը և սփյուռքի ներկայացուցիչները նշանակալի դեր ունեն տարբեր պետությունների պետական և հասարակական կյանքում: Հայաստանի կյանքում սփյուռքի մասնակցությունը տնտեսական և մշակութային մեծ նշանակություն ունի, քանի որ այն նպաստում է առևտրի, զբոսաշրջության զարգացմանը, ազգային մշակութային արժեքների պահպանմանը, զարգացմանն ու տարածմանը: Սփյուռքի հետ հարաբերությունները առանձնահատուկ դեր ունեն Հայաստանի զարգացման գործում, քանի որ սփյուռքը հանդիսանում է յուրահատուկ կամուրջ՝ Հայաստանի և միջազգային հանրության միջև:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Ռուսաստանի Դաշնությունը հանդիսանում է աշխարհի ռազմաքաղաքական գերտերություններից մեկը, ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամ, վերջինիս արտաքին քաղաքական ռազմավարությունն իր գլոբալ ազդեցությունն ունի ժամանակակից համաշխարհային քաղաքական գործընթացների և, ընդհանուր առմամբ, աշխարհաքաղաքական իրավիճակի վրա: Այս առումով, համաշխարհային քաղաքական ասպարեզում Ռուսաստանի ակտիվ մասնակցությունը միջազգային անվտանգության ապահովման գործիքի ամենակարևոր բաղադրիչն է: Սա թույլ է տալիս Ռուսաստանի Դաշնությանը համաշխարհային քաղաքական արենայում զբաղեցնել առաջատար տեղերից մեկը: Եթե Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ շեշտը դրվում է հայապահպանության վրա, այնուհետև՝ Հայաստան-Սփյուռք երկկողմ հարաբերությունների, ապա Ռուսաստանի Դաշնությունը շեշտը դնում է բազմազգ դաշնային պետության ամբողջականության պահպանման, միջազգային ասպարեզում իր դիրքերի ամրապնդման վրա, ինչպես նաև ընդլայնելով համաշխարհային քաղաքական կյանքում իր քաղաքական ազդեցությունը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. US Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 'national security', 352 էջ, էջ 150:
2. Геополитика / Авторы-сост. **В. Барিশполец, Д. Барিশполец, В. Манилов.** - Москва: ТЕРРА-Книжный клуб, 2002 г. – 623 с.
3. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации № 24 от 10.01.2000 года.
4. **Нартов Н.А., Нартов В.Н.** Геополитика: Учебник для студентов, обучающихся по специальностям «Государственное и муниципальное управление», «Международные отношения», «Регионоведение» / Под ред. В.И. Старовойтова. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 215.
5. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: НИЦ Инфра-М, 2012. - 640 с.
6. Теория государства и права: Учебник для вузов / Отв. ред. В.Д. Перевалов. 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Юр. Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2018. - 496 с.
7. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. Ю.А. Тихомирова. – Москва: Книжный мир, 2002. - 972 с.
8. «Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրները»: Դասախոսություններ/ Վ.Կ. Աթոյան.- Եր.: «Տնտեսագետ» հրատարակչություն, 2014, 154 էջ:
9. Ազգային անվտանգության խորհրդի համակարգի նորացման հուշագիր, Նախագահի հրամանագիր (Memorandum on Renewing the National Security Council System; Presidential action), 04.02.2021 թվական:
10. Ազգային անվտանգության օրենք (National Security Act), 26.07.1947 թվական:
11. **Աղայան Ա.,** Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2002, էջ 8-15:
12. Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն (2020 թվական):
13. Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն (2007 թվական):

14. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 06.12.2015 թվական:

15. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 27.11.2005 թվական:

16. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Անվտանգության խորհրդի կազմավորման և գործունեության մասին», ուժի մեջ է մտել 09.04.2018 թվականին:

17. «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության և նորմատիվ իրավական ակտերի կոլիզիաները», ի.գ.դ., պրոֆեսոր Արթուր Ղամբարյան:

18. Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ/ Հեղ. խումբ; Գիտ. խումբ.՝ Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան. – 3-րդ լրամշակված հրատ. – Եր.: «Լուսաբաց» հրատարակչություն, 2018 թ. – 688 էջ:

19. Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրություն (ընդունվել է ժողովրդական քվեարկությամբ 12.12.1993 թ.):

**ВОСПРИЯТИЕ ТЕРМИНА «НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ»
В РОССИЙСКОЙ И АРМЯНСКОЙ ПРАВОВОЙ И
ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ
(В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ)**

Аннотация

Цель статьи - изучить, обсудить и сравнить различные теоретические и правовые подходы к раскрытию термина «национальная безопасность» в контексте стратегий национальной безопасности обсуждаемых государств. В данной статье использованы сравнительный, аналитический и синтезирующий методы исследования. Предметом исследования является восприятие и применение термина «национальная безопасность» в контексте Стратегий национальной безопасности Российской Федерации и Республики Армения.

Ключевые слова: национальная безопасность, стратегия национальной безопасности, функции государства, национальная идентичность.

**THE PERCEPTION OF THE CONCLUSION
"NATIONAL SECURITY" IN RUSSIAN AND ARMENIAN
LEGAL AND POLITICAL REALITY
(IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY STRATEGIES)**

Annotation

The purpose of the article is to study, discuss and compare different theoretical and legal approaches to the explanation of the term "national security" in the context of the national security strategies of the states under discussion. This article uses comparative, analysis and synthesis methods of research. The subject of the research is the perception and application of the term "national security" in the context of the National Security Strategies of the Russian Federation and the Republic of Armenia.

Keywords: National security, National security strategy, function of the state, national identity.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 05.10.2023 թ., փրվել է գրախոսության 06.10.2023 թ., ընդունվել է փրագրության 09.10.2023 թ.:

